

1992 metų birželio 3 dieną, padedant Norvegijos vyriausybei, Norvegijos Oslo Universiteto prašymu internete įkurtas LT srities domenas, o pirmieji interneto vardai mii.lt, ktu.lt, vu.lt užregistruoti 1993-aisiais. Taip prieš 25 metus prasidėjo Lietuvai svarbi lietuviško domeno istorija, kurią iki šiol tęsia.

Kauno technologijos universiteto Informacinių technologijų departamento (KTU ITD) Interneto paslaugų centro (DOMREG) vadovė Daiva Tamulionienė prisimena, kad sovietams bandant užgniaužti žiniasklaidą po Sausio 13-osios įvykių reikėjo padėti elektroniniais kanalais skleisti žinių apie Lietuvą.

„Norvegijos vyriausybė pasiūlė padėti Lietuvai ir atvežė tris dideles mašinas-kompiuterius, kuriose instaliavo x400 protokolą ir paleido elektroninį paštą, kuris buvo visiškai kitoks, negu mes dabar esame įpratę matyti. Tuo metu nebuvo TCP/IP tinklo Lietuvoje, todėl tos mašinos buvo sujungtos tarpusavyje x25 protokolu, o per dirbtinį žemės palydovą – su Norvegijos Oslo universitetu. Taip atsirado galimybė akademinei bendruomenei bei nepriklausomybę paskelbusios šalies Seimui naudotis internetu ir siųsti informaciją apie tai, kas vyksta Lietuvoje“, – pasakoja D. Tamulionienė.

Pirmąjį interneto vardą su lietuviška .lt galūne 1993 m. užregistravo Matematikos ir informatikos institutas, vėliau įkurti Kauno technologijos universiteto ir Vilniaus universiteto domenai. Tuo metu interneto adresus galėjo turėti tik akademinė bendruomenė, valstybės institucijos ir įmonės.

Lietuviškų domenų skaičius artėja prie 200 tūkst.

Pasak D. Tamulionienės, dėl mažai išplėtotų tinklų ir lėto palydovinio ryšio pirmasis Lietuvos internetas buvo labai lėtas ir nepatikimas, todėl Lietuvos mokslo ir studijų institucijų tinkle LITNET buvo imtasi diegti patikimesnį ir stabilesnį TCP/IP tinklą.

„Perkelti lietuviško domeno palaikymą į Kauną buvo mano iniciatyva, nes tuo metu dirbau su norvegiškomis mašinomis, kuriomis buvo sudėtinga naudotis. Visa informacija buvo norvegiška, jos dažnai stodavo, net elektroninį paštą išsiųsti nebuvo paprasta. Tuo tarpu kitos šalys jau turėjo TCP/IP tinklą ir naudojos tiems laikams šiuolaikinėmis technologijomis. 1995 metais lietuviško domeno palaikymą perkėlėme į Kauną, LITNET tinklą. Po to intensyviai tobulinome domenų palaikymo paslaugas, ypatingą dėmesį skirdami saugumui“, – teigia D. Tamulionienė.

Šiandien yra užregistruota beveik 190 tūkst. lietuviškų domenų.

Interneto svetainių kūrimas paspartino domenų registraciją

Informacinių technologijų ekspertas Marius Pareščius buvo vienas pirmųjų, aktyviai padėjusių registruoti lietuviškus interneto vardus. Pašnekovo teigimu, didžiausią impulsą lietuviškiems domenams davė elektroninio pašto ir interneto svetainių kūrimas, prasidėjęs nuo 1995 metų.

Jis teigia, jog reikėjo atlikti nemažą darbą, įtikinėjant įmones kurti interneto svetaines, kurių pavadinimas baigiasi .lt, nes lygiagrečiai veikė tarptautinė įmonė, kuri siūlė .com domenų, o lietuviškas registras buvo gana griežtas.

„Mes įtikinėjome verslą, kad geriau yra sumokėti šiek tiek pinigų ir turėti unikalų lietuvišką adresą, kuris leidžia identifikuoti šalį, o ne kopijuoti kitus. Mes turime savo identitetą ir Lietuvoje domenai turėtų būti su .lt galūne. Dabar tokių klausimų nebekyla ir praktiškai visos lietuviškos interneto svetainės renkasi lietuvišką domeną“, – prisimena M. Pareščius.

Lietuviškos raidės interneto adresuose nepopuliarios

Kad lietuviški interneto vardai būtų tikrai lietuviški vis dar trūko galimybės domenų registruoti su lietuviškais diakritiniais ženklais. Tokia techninė galimybė atsirado 2004 metais, kai buvo įdiegta IDN sistema, atvaizduojanti lietuviškas raides interneto varduose.

KTU ITD Interneto paslaugų centro Klientų aptarnavimo skyriaus vadovas Tomas Mackus teigia, kad lietuviški simboliai interneto varduose nėra populiari ir tokių domenų iš viso užregistruota apie 1 600.

„Adresų su lietuviškais ženklais populiarumas nėra labai didelis, nes jie skirti vietinei interneto bendruomenei. Neįprasta būtų pateikti tokį adresą partneriams iš užsienio šalių – jiems vien įvesti tą adresą būtų sudėtinga, surasti simbolius „š“, „ž“ ir panašiai“, – teigia T. Mackus.

Pasak jo, mūsų raštą didžiąja dalimi sudaro lotynų abėcėlės raidės ir yra tik kelios su diakritiniais ženklais, todėl, neturėję techninių galimybių naudoti savitąsias lietuviškas raides, žmonės įprato rašyti „šveplai“. Galimybė naudoti neiškraipytą savo kalbą ne tik tekste, bet ir interneto adreso pavadinime, atsirado tik patvirtinus naujus interneto standartus ir įdiegus atnaujinimus interneto adresų sistemoje.

„Nuo 2014-ųjų kartu su Valstybine lietuvių kalbos komisija ir Lietuvos kompiuterininkų

sąjunga kasmet renkame gražiausią lietuvišką interneto vardą. Gražiausiais jau išrinkti klaužada.lt, voveraitė.lt, vištapuode.lt, ilgasūsas.lt“, – pasakoja T. Mackus.

Pašnekovo teigimu, interneto vardai su diakritiniais ženklais populiarūs Rusijos Federacijoje ir Kinijos Liaudies Respublikoje, nes rusų kirilica ir kinų raštas skiriasi nuo lotyniško. Be to, šios šalys yra labai didelės ir turi daug vartotojų, todėl jų domenai nacionaline kalba labai populiarūs.

Jei interneto adrese yra žodis „Lietuva“, reikės leidimo

Internete yra vartotojų, kurie mielai adresuose registruotų ne tik lietuviškus keiksmažodžius, bet ir kitokią necenzūrinę leksiką. Lietuvos interneto vardų registras DOMREG yra sudaręs bei nuolat pildo nepageidaujamų interneto vardų sąrašą.

Užregistruoti nepavyks ne tik ydingo, nevartotino žodžio, bet ir interneto vardų su žodžiu „Lietuva“. Jie yra ribojami Lietuvos Respublikos įstatymų. Kai kurie domenai yra blokuojami teismų, teisėsaugos ir kitų valstybės institucijų pavedimu.

KTU ITD Interneto paslaugų centro vadovė D. Tamulionienė mano, kad iki šiol pavyko sumažinti įvairius apribojimus interneto vardų registracijai, todėl kiek griežčiau vykdomas interneto vardų administravimas, kad nebūtų klastojamos tapatybės ir daromi nusikaltimai internete.

„Mes esame pakankamai liberalūs. Asmenys gali vartoti Lietuvos vardą domeno varde su .lt galūne tik gavę leidimą iš Ryšių reguliavimo tarnybos (RRT). Jei įmonės pavadinime ar registruotame prekės ženkle yra žodis Lietuva, tokiai domeno registracijai RRT leidimas nereikalingas. Lietuvos vardo naudojimas turi būti skaidrus, nes tai yra šalies pavadinimas“, – teigia D. Tamulionienė.

Per metus - daugiau kaip 10 tūkst. kibernetinių nusikaltimų

Augant kibernetinių nusikaltimų skaičiui, tiek interneto svetainių prieglobos paslaugas teikiančių, tiek interneto ryši užtikrinančių ir serverius administruojančių, tiek interneto adresus palaikančių specialistų rūpesčiu tampa saugumas.

Ryšių reguliavimo tarnybos Tinklų ir informacijos saugumo departamento direktorius Rytis Rainys teigia, kad incidentų internete kasmet registruojama vis daugiau, o rezonansiniai nusikaltimai internete ir kryptingos programišių atakos paliečia vis didesnę skaičių tiek paprastų interneto vartotojų, tiek ir verslo subjektų.

Pasak jo, po rezonansinių įvykių, pavyzdžiui, klinikos „Grožio chirurgija“ asmens duomenų vagystės atvejo, tapo akivaizdu, kad būtina akylai rūpintis saugumu ir tuose sektoriuose, kur kibernetinis saugumas iki šiol nebuvo laikytas prioritetu.

„Per metus skaičiuojama daugiau kaip 10 tūkst. informacinių sistemų užvaldymo atvejų Lietuvoje. Virusų įterpimas į svetainę vartotojui yra nematomas. Jei svetainė labai lankoma, turi tūkstančius vartotojų per dieną, tiek kompiuterių ji ir gali apkrėsti, kas yra labai pavojinga. Mūsų institucijos pagrindinis uždavinys – sustabdyti kenkėjiškus programišių veiksmus“, – pažymi R. Rainys.

Kibernetiniai nusikaltėliai ieško pažeidžiamų vartotojų

Dar 2006 m. buvo įkurtas incidentus internete tiriantis CERT-LT padalinys, kuris dirba su užsienio partneriais ir Lietuvos interneto paslaugų teikėjais.

„Kovodami su programišiais pastebėjome, kad dalis atakų yra vykdomos iš tų pačių IP adresų ar domenų, todėl pirmiausiai stengiamės padėti valyti nuo virusų vartotojų kompiuterius ir interneto svetaines laikančius serverius“, – teigia R. Rainys.

Jis pataria vartotojams labiau apsaugoti savo kompiuterius ir serverius diegiant programinės įrangos atnaujinimus.

„Kibernetinių nusikaltėlių sukurti robotai ieško pažeidžiamiausių vietų, t.y., silpniausių, labiausiai neapsaugotų vartotojų. Jei neįsidiegiame naujinimų, antivirusinių sistemų, internete elgiamės neatsakingai (spaudinėjame neaiškias nuorodas, atidarinėjame įtartinus laiškus), pateksime į silpnėsnių, mažiau apsaugotų vartotojų kategoriją, kurių ieško programišių robotai. Jei vartotojas neinvestuos į kibernetinį saugumą, neatnaujins savo sistemų, jis gali tapti auka jei ne šiandien, tai rytoj“, – perspėja R. Rainys.

Įmonėms, kurios savo veikla yra patrauklios kiberatakoms, pavyzdžiui, įmonėms, užsiimančioms elektronine prekyba, medicinos įstaigoms bei kitoms vartotojų duomenis kaupiančioms organizacijoms, atakų rizika yra dar didesnė, todėl apsaugos lygis turi būti dar aukštesnis.

Ar galima „nulaužti“ internetą?

Paklaustas, ar galima „nulaužti“ internetą taip, kad jis daugeliui vartotojų neveiktų, R. Rainys atsako, jog nors tokia teorinė galimybė yra, ji realiai sunkiai įgyvendinama.

„Geras dalykas yra tas, jog domenų sistema yra labai paskirstyta, ją yra labai sunku pažeisti.

Buvo atvejų, 2005–2007 metais, kai programišių komandos bandė „nulaužti“ pasaulinę DNS sistemą kryptingomis DDoS atakomis. Pasaulyje yra trylika grupių šakninių serverių, palaikančių LT ir kitus aukščiausio lygio domenų. 2005 m. programišiams iš 13 pavyko nulaužti 3, 2007 m. – tik vieną. Jei nors vienas serveris lieka gyvas, visi kiti sinchronizuojasi, ir sistema veikia. Tad lietuviškas domenas yra saugus ir patikimose rankose“, – teigia R. Rainys.

Lietuviško interneto vardo saugumą ir paslaugos patikimumą užtikrinančio KTU ITD Interneto paslaugų centro vadovė D. Tamulionienė sako, kad labai daug investuojama į DNS serverių saugumą.

„Infrastruktūra, kuri yra sukurta dabartiniam .lt domenui yra gana didelė ir sudėtinga. Tai nėra vienas ar keli serveriai. Mes DNS serverius laikome daugelyje pasaulio šalių, kurie .lt domeną aptarnauja paskirstytai. Nustojus veikti vienam ar keliems serveriams, jų darbą perimtų likusieji. Infrastruktūra yra nuolat stiprinama, plečiama, tad yra daroma viskas, jog programišiai lietuviško domeno palaikymo sistemos neįveiktų“, – užtikrina D. Tamulionienė.

Emigracija nemažins domenų skaičiaus

KTU ITD Interneto paslaugų centro Klientų aptarnavimo skyriaus vadovas T. Mackus mano, kad didelė emigracija neatvėsins noro lietuviams naudotis lietuviškais interneto adresais.

„Labai tikiuosi, kad jaunoji karta bus labiau išprususi, technologijos nebus tokia naujiena kaip prieš dešimtmetį, o jaunimas supras jog turėti savo unikalų lietuvišką interneto adresą asmeninei svetainei ar elektroniniam paštui, yra vertingiau nei vien naudotis „Facebook“ paskyra. Kadangi internetas neturi sienų, visiškai nėra skirtumo, ar žmogus gyvena Lietuvoje, ar užsienyje. Jei jis jaučia ryšį su Lietuva, norėdamas domeno vardo – visada pasirinks su .lt galūne“, – mano T. Mackus

